

3/6

Vistelsen i Japan är inte lång, 23 dagar, varav 18 i Tokyo. Jag kommer inte som turist, inte heller som kännare och njutare av det särpräglade, minnesvärda eller pittoreska; mitt syfte är att genom böcker och samtal få en föreställning om japanska problem, utrikespolitik och kejsardyrkan, buddism och shintoism, tidningar och folkbildning, reaktionerna efter skedet av väldiga segrar och förkrossande nederlag. Men vi får se en hel del, främst under den resa som de japanska tidningarna anordnar för den internationella presskonferensen och som omfattar kulturens och naturens stjärntrakter: Osaka, Nara, Kyoto, Hakoneområdet, nära Fujijama, Japans "sjödistrikt" och de heta källorna, en väv av havsstränder, idyller bland kullar och berg, tempel, palats och fabriker, som rullas upp på några få dagar. Jag träffar mycket folk, tyvärr, med undantag för hotellbetjäning och chaufförer, nästan uteslutande ur de bildade klasserna. Detta får räcka som underlag för några allmänna intryck, som inte minst på grund av resans begränsning måste bli ganska subjektiva. Kanske blir de också av ett särskilt skäl alltför negativa: vädret är mestadels kyligt, och ofta regnar det, den berömda körsbärsblomningen, som alla väntar på, påstås vara den minst lyckade sedan många år. Låt mig också bekänna att jag är en dålig turist. Jag ser inte mycket och tycker inte ha tillbörlig glädje av vad jag ser; att äta med pinnar, sittande på golvet, gör för mig inte en måltid smakligare utan tvärtom; även det mest måleriska elände finner jag pinsamt; exotism, utom möjligen i fråga om idéer och karaktärer, har jag ringa sinne för.

Hjalmar Söderberg skriver någonsans att alla ställen anses vackra; inför en särskilt ledsam lokalitet bör man därför säga "här är mycket vackert, om också fulare än på de flesta andra ställen". Denna hållning till naturen synes — kanske med romantiken och nationalismen — överallt ha blivit den konventionella. Under resan tävlar infödingar och resenärer i skönhetsglädje; ännu efter tio tempel har våra amerikanska kolleger kraft till utrop av överraskning och förtjusning. Är man uppriktig, menar man något med vad man säger? Jag tror det nästan; då jag någon gång i som jag tycker ohjälpliga fall säger att "det här var förbaskat fult" möter jag blickar av oro på gränsen till indignation. Japanerna presenterar sitt land med stolthet; turisterna är där för att se vackra ting, och de finner vad de söker, de måste få valuta för den långa resan och de dyra respengarna.

Går man ut från en enkel och ordinär bedömningsgrund, uttryckbar exempelvis i påståendet att Italien är skönt, medan Polen är fulare än de flesta andra ställen, synes mig denna entusiasm obegriplig. Städerna är nästan genomgående ett myller av skyskrapor, och så var det också, enligt allas utsagor, före den fruktansvärda förstörelsen under kriget; ett bevis härför är för övrigt den av amerikanerna skonade gamla huvudstaden Kyoto. Palatsen, templen och gudabilderna är inte märkliga genom sin skönhet, utan genom att de är mycket stora, mycket höga eller mycket dyra; oftare än i USA hör vi sådana kvantitativa motiveringar för uppskattningar och beundran. Det här slottet omfattar 30 tunnland, den här buddhan är 40 meter hög, dessa guidernas stolta introduktioner följer oss i

Nara och Kamakura, men palatsen och helgedomarna verkar ofta Skansens Högloft i jätteformat, statyerna är trista och stela i sin väldiga storlek. Och det finns inte mycket av dessa slagnummer; på några timmar klaras märkvärdigheterna i hela Kyototrakten. Naturen är inte mera fängslande och omväxlande; Fujijamas vita fyrbåk är praktfull, men ingenting som man kan stanna vid och betrakta, kullar och berg har inte samma havsliknande skönhet som i Grekland eller Italien. Det förblivande intrycket blir för mig några bilder av brunt och blekgrönt, av vissnande; kanske är det japansk litteratur med dess stilla och mjuka förgängelsestämmingar som lockar fram den synbilden.

Historiska associationer lyser upp namnen i Västeuropa; så är det inte i Japan, utom för en liten grupp av specialister. Det beror knappast på att vi resenärer är relativt okunniga i japansk historia. Det beror snarare på att Japan har så litet historia; den är inte kort som i USA, men under långa tider så händelselös, utan brytningar, krig och kulturella omvälvningar. Vad hände inte i England, Frankrike eller Italien under de tre hundra år före Meijirestaurationen 1870, då Japan levde nästan totalt isolerat i fred, förtryck och minutiös reglementering? I denna stat, kanske världens äldsta och mest stabila, saknar man spektakulära minnesbilder, nästan lika mycket som i Indiana, Iowa och Kansas.

I fråga om turistlivets yttre villkor är den väsentliga erfarenheten att man reser, bor och äter ungefär lika bra som i Västeuropa och Amerika. Flyg, tåg och bussar, allt finns i överflöd, bekvämt och effektivt. Min erfarenhet om hotell inskränker sig till förstklassiga ställen i större städer, men den torde turismässigt vara ganska representativ. Dessa hotell är i regel västerländskt möblerade — eller kort sagt möblerade — och deras standard är utomordentligt hög; i många engelska och amerikanska städer av samma storlek är de bästa hotellen vida underlägsna. Hotell Fujiya i Mianoshito nära Hakone, dit de japanska tidningsmännen inbjöd oss, måste med sina trädgårdar, springbrunnar och massor av simbad inomhus höra till världens utsöktaste lyxhotell.

Det nya för turisten, ofta om talat men aldrig, tycker jag, nog kraftigt betonat, är älskvärdheten och artigheten, lika överväldigande bland alla: de socialt jämställda värdarna, betjäningen på hotellen, upppassarna på restaurangerna, chaufförerna, de mötande på en gata. Denna hövlighet och vänlighet är naturligtvis opersonlig och konventionell, men i sin perfektion liknar den ofta värme och godhet; man är glad att få göra en tjänst, ser uppriktigt ledsen ut inför något tråkigt som händer oss — både min hustru och jag är sjuka ett par dagar — ser förtjust ut då vi får en bil i regnväder eller verkar belåtna över soppan. Denna fulländade välvilja ger mig nu efteråt en känsla som jag aldrig förut haft, av en resa i ro, trygghet och stillsam glädje. Jag sitter och läser om japanska grymheter under kriget, men jag kan inte tro att dessa människor kan vara elaka eller hårda eller ens att de kan stjåla. Och vän-

TURIST I JAPAN

Av Herbert Tingsten

ligheten är inte bara till för ombonade och dyrt betalande turister. Under dessa veckor hör jag inte ett gräl mellan chaufförer, ett argstint ord till en underordnad; det är en stark kontrast mot det heliga Indien, där — enligt vad man sade ett arv från kastväsendet — en ton av brutalitet smög sig in i nästan varje befallning.

Vad innebär det, varpå beror det, detta underverk av civiliserat umgänge hos ett folk som utmanat och skrämt världen? Jag återkommer till den frågan. Men låt mig genast nämna att det främst är kvinnorna som utstrålar denna ömsinta förbindlighet, denna ödmjukhet, som ändå tycks värdig, personlig och fri. "Hur ljuv är inte den japanska kvinnan", skriver Lafcadio Hearn, Japans främste introduktör i västerlandet. "All rasens förmåga av

godhet tycks ha koncentrerats hos henne. Detta rubbar ens tro på en del västerländska teorier. Om detta är följden av förtryck och kuvande — så är dessa ting inte alltigenom onda." Här, hos den halvreflekterande entusiast Hearn, har vi kanske förklaringen, den otäcka förklaringen. Otäck, ty vi vill inte att den självförlömande vänligheten mot andra skall springa fram ur dressyr, vi vill se den som en sen blomlevda. Och gör inte denna självuppgivelse att härskare — vare sig det gäller männen, cheferna, generalerna eller en grupp herrarkring kejsaren — eggas till ond måttlöshet?

Från artighet har jag kommit över till godhet, men är inte artigheten godhetens första försök och godheten en artighet som nått hjärtat? Till de enklaste yttre tecknen på vad jag sökt andtyda hör att systemet med drickspengar saknas i Japan. Att vid särskilda tillfällen ge något extra är att ge en gåva som mottas med förtjusning, men ingen ser på turisten med de rovfågelsögon som vi är vana vid i Västereuropa och USA. En portier som visslar efter en chaufför väntar lika litet drickspengar som chauffören. I början kände jag mig orolig inför denna fordringslöshet, som om jag lurade folk, men efter några dagar var det uteslutande

skönt att slippa dessa förnedrande blickar, kalkyler och tacksägelser.

Artigheten och taktfullheten har sin problematik. Jag tar ett exempel bland många. I Osaka smiter jag från inbjudan till dockteatern och går till hotellrestaurangen för att äta och läsa i lugn och ro. Då jag kommer in i grillrummet skyndar hovmästaren emot mig; jag har en röd konferensrossett i knapphålet, den liknar det märke som bärs av ett besökande amerikanskt fotbollslag, och i hastigheten frågar han mig om jag tillhör spelarna. Då han ser närmare på mig blir han generad, liksom uppsasserskorna som hör på: det är en sextiåring han har framför sig, alltså ingen fotbollsspelare, tror jag att han vill vara oförskämd eller att han skämtar på ett klunsigt sätt. Vi klarar båda situationen i samma ögonblick; han säger sig ha trott att jag kanske var domare, jag säger att jag tyvärr inte sett en fotbollsmatch på fyrtio år. Då allt går bra skrattar han själv och flickorna hejdlöst och litet hysteriskt; jag blir vid gotkhumör inför tanken att någon ens i halvmörker och på avstånd kunnat ta mig för en fotbollsspelare.

Den ordinära maten på bättre hotell och restauranger är västerländsk, litet bättre än i USA, mycket bättre än i England, något sämre än i Frankrike och Italien. Den japanska mat som man av respekt för turisternas exotism ett par gånger tvingar på oss finner vi förskräcklig. Rå fisk, sötsura såser, varmt brännvin; den populära köttstuvningen (sukiyaki) är uthärdlig men inte mer. Bland de högre socialgrupperna tränger den västerländska maten, liksom den västerländska möbleringen, småningom undan det inhemska; tegeremonin tycks, liksom våra allmogedrakter, väsentligen ha blivit en turistattraktion. Vin dricker man knappast; ölet, av vilket det finns utmärkta inhemska sorter, vinner snabbt terräng; Carlsberg och Tuborg lär för övrigt nu vara de enda beteckningar som förstås likaväl i Rio som i Kobe, i Pretoria och på Ceylon.

Da varidsirälsaren Woodrow Wilson år 1919 kom till det sargade Europa besökte han även Oxford. "Vilka problem fångslar nu de engelska studenterna?" frågade han en av de unga män som utsetts att representera den brittiska ungdomen. "Women and liquor, mr President", blev det dystra svaret. Saké och geisha är de enda japanska ord som är kända i Sverige; jag har sagt något om sakén, låt mig också beröra geishan. Enligt en legend, vars uppkomst jag inte känner, är hon en ärbär dam som med dans, musik och förfinade samtal hjälper till med underhållningen på bjudningar. Realiteten är utan tvivel vida enklare. Geishorna, ofta vid späd ålder sålda av fadern till geishahuset, är glädjeflickor i dubbel bemärkelse: de roar gästerna genom sina talanger och står tillika sexuellt till förfogande. Så länge den reglementerade prostitutionen fanns kvar i Japan — den avskaffades under den amerikanska ockupationen — hade geishorna i regel "dubbla licenser", som geishor och som prostituerade. De tjänstgör främst på restaurangbjudningar, vid vilka tidigare aldrig och nu ytterst sällan "damer" är inbjudna; de pratar

och nojsar med gästerna och gör det möjligt att klara tillställningen utan samtal. Då geishorna numera är ytterst dyra (75–100 kronor per kväll), förekommer de huvudsakligen vid bättre bologsmiddagar.

Slutligen skall jag stanna ett ögonblick vid mina intryck och erfarenheter som "social turist". Före avresan frågade en av mina vänner litet ironiskt varför jag egentligen besökte Japan; hade jag inte läst tillräckligt för att skriva ändå? Frågan antydde en ganska vanlig uppfattning: att en journalist skall tala om bara vad han "sett och hört" och alltså vara obesmittad av boklig kunskap, av lärdom i andra hand. Tanken är rimlig i många fall, såsom då det gäller att skildra några konkreta detaljer i ett land som i huvudsak är väl känt för läsarna eller att följa ett krig eller en kris. Men vid reportageresor av mera allmänt syfte är läget ett helt annat. Det är nödvändigt att börja med större faktiska kunskaper än de flesta infödingar för att kunna ställa frågor; även de bildade saknar vanligen elementära kunskaper om sitt eget land utanför några få områden, och vad man "ser och hör" blir ofta

tillfälligt missvisande eller direkt felaktigt. (I Sydafrika träffade jag ytterst få som exakt hade reda på rasfördelningen, i Japan lika få som kan nativutvecklingen eller yrkesfördelningen.) Men vad skall då resandet tjäna till, när så många med ojämförligt större erfarenhet och kunskap har skrivit böcker på skilda fält? Svaret är enkelt: Vet man vem det gäller att tala med och vad det gäller att fråga om medför även en kort tids resa en ovärderlig komplettering och nyansering. Yoshidas personlighet får pregnans vid en timmes sammanträffande, socialismen i Japan blir något annat och tydligare efter en rad debatter med partiets ledare, vad shinto är tycker jag mig först förstå då tre präster tävlar om att lära mig det. Läsnig, intryck och samtal smälter ihop till de bilder det är syftet att förmedla.

Den japanska artigheten och god tur möjliggjorde intervjuer med nästan alla jag önskade träffa. Jag hade ordentliga samtal med bortåt hundra personer: politiker, tidningsmän,

En svårighet fanns: språket. Jag har aldrig varit i ett land där en så stor del av de bildade saknar förmåga att uttrycka sig på något annat språk än sitt eget. Gång på gång träffade jag framstående politiker, journalister och vetenskapare som läste och någorlunda förstod engelska och ibland också tyska, men inte kunde säga mer än några halvt obegripliga ord på ett främmande språk; de som kunde litet mera var i flera fall ännu besvärligare, ty det var ett lidande att se dem söka efter ord och att söka gissa vad de menade. Utan en intelligent japansk dam, som hjälpte mig som tolk och sekreterare, hade det mesta av intervjuarbetet blivit omöjligt. Den omständliga tolkningsproceduren hade emellertid, tror jag, en fördel; den gjorde samtalen mera operosliga och därför också mera sakliga och öppna.

affärsfolk, arbetarledare, vetenskapsmän, militärer och präster. Ibland träffades vi i deras hem, alltid i europeiskt möblerade rum — trots detta höll man på seden att byta ut skor mottofflor vid ingången — ibland på kontoren, särskilt i parlamentet, där varje ledamot är försedd med sekreterare och mottagningsrum. Många var vänliga nog att komma till mitt hotell, och stundom kände jag mig lika bortskämd som i Rio för några år sedan, där kammarens talman placerade mig i sitt rum och sände in en partiledare i halvtimmen. Av den orientalistiska hemlighetsfullheten och outgrundligheten märkte jag ingenting. Tvärtom var jag förvånad över att ömtåliga saker kunde diskuteras naturligt: den politik som förde Japan till krig 1931 och 1941, kejsarkulten, den japanska militärens grymheter, krigsförbrytarna och deras ställning. Känslan av skuld inför vad som skett var kanske än mera obefintlig än i Tyskland och Italien; ingen känner sig ha ansvar, och alla kan därför tala med öppenhet. Vad som också slog mig var viljan och förmågan till objektivitet; jag hörde mycket litet av retorik och tom fraseologi. Utom kanske på ett område: när det var fråga om det japanska folkets karaktär mötte jag samma klichétänkande och samma dolda nationalism som tycks vara den ideologiska uniformen för alla folk.

Illustrator:

LARS NORRMAN